

La casa de Misericòrdia de Vic: assistència i control social en femení

Francesc Roma i Casanovas

Resum:

L'any 1721 es fundava a Vic la Casa de Misericòrdia de Santa Anna i es posava sota el patronatge del Bisbat de Vic. La seva funció era acollir noies orfes, pobres i abandonades, l'estat de les quals posés en perill la seva integritat física i moral. Els estatuts preveïen que hi podien restar fins que fossin capaces de viure de manera independent, fet que va possibilitar una cronificació del seu estat institucional. Dins de l'entitat les normes de convivència eren molt estrictes i el calendari es regia pel treball i la pràctica religiosa. La institució va durar fins als anys setanta del segle XX, moment en què les seves funcions foren traspassades a altres entitats.

Abstract

The Casa de Misericòrdia of Santa Anna was set up in Vic in 1721 and put under the patronage of the Bishopric of Vic. Their function was to accommodate girls orphan, poor and left, the state of which put in danger their physical and moral integrity. The statutes established that they could rest in the house until they were capable of living in an independent way, fact that made a chronification of their institutional state possible. In the entity the rules of communal life were very strict and the calendar was governed by the work and the religious practice. The institution lasted until the seventies of the 20th century, moment in which other entities were transferred for through its functions.

Aquest article pretén recuperar la memòria de la Casa de Misericòrdia de Vic i analitzar-ne les dades sociohistòriques més interessants. Els seus dos-cents cinquanta anys d'existència no semblen haver estat motiu suficient perquè cap estudiós s'hagi preocupat per aquesta institució, excepció feta de Ramon Martí qui, amb motiu del segon centenari de la fundació, en va escriure un relat dels fets més importants.¹ Ha estat una llàstima, perquè les dades de què es disposa avui dia en permeten una bona aproximació. Això és precisament el que s'intentarà fer en les pàgines següents.

Orígens de l'establiment: la fundació de Joan Barnils

Encara que en certs moments històrics hi ha hagut una certa confusió,² els documents que es conserven en els diferents arxius són clars pel que fa a l'origen de la Casa de Misericòrdia de Santa Anna. Aquest establiment va ser fundat per “algunas personas pias, y devotas” el 26 de juliol de 1721, diada de Santa Anna.³ De seguida es va posar sota la protecció del bisbe Ramon de Marimon, que en un edicte del 8 d'agost lloava la iniciativa, concedia quaranta dies d'indulgència a totes les persones que li fessin almoïna i donava permís per fer aplegues de “blat, llegums, roba, fil, etc.” i diners.

Tot i que el decret del bisbe sembla indicar que la fundació va ser obra de més d'una persona, la resta de documentació consultada en dona la autoria al prevere Miquel Joan Barnils, natural de Sant Quirze de Safaja, el qual la va cedir i donar al bisbe Ramon de Marimon el 15 de desembre de 1729.⁴

Al principi les noies estaven en una casa de lloguer, fins que el 14 de novembre de 1727 es varen comprar uns terrenys compresos entre el carrer Nou i la plaça dels Màrtirs, eixamplats l'11 de gener de 1728 amb una

¹ Martí, Ramon: *Ressenya històrica de la Casa de Misericòrdia de la ciutat de Vic*. Vic: Imp. de Jeroni Portavella, 1921.

² En l'esborrany d'un informe dirigit a la Junta Provincial de Beneficència de Barcelona del 29 de maig de 1880 es diu que el fundador havia estat el bisbe Ramon de Marimon i Corbera, el 1721. ABEV, fons Misericòrdia, Correspondència, lligall 59

³ Marymon i de Corbera, Ramon de: *Nos Don Ramon de Marimon...* Text imprès, sense lloc i sense editor, 1721. ABEV, biblioteca.

⁴ ABEV, fons Misericòrdia, 1. Constitucions de la Misericòrdia de Vich, 1745.

compra d'uns terrenys adjacents propietat d'un ciutadà honrat.⁵ El problema era aixecar-hi un edifici, perquè la jove fundació no comptava amb prou recursos. Com que la casa de lloguer s'havia fet petita,⁶ Barnils va decidir construir l'edifici “a propies expenses, y a utilitat de dita pia fundació”. Així és que es va aixecar una casa i una capella, junt a un hort “murat de tapias tot contiguo”.⁷ Com s'ha dit, el 15 de desembre de 1729 en feia donació al Bisbat. Barnils fa la donació amb l'objectiu que es

“recullian, guarden y en bonas costums se eduquen las Donzellas orfenas, sens pare ni mare, ó de tals pares que sian inútils”, del bisbat de Vic, “essent ditas donzellas de alguna capacitat pera aprendrer las cosas, poden conduhirlas a prendrer estat y sian capaces per al treball concernent al sexo, y estat”⁸.

Com es veu, les dones que ingressin a aquest establiment hauran de ser capaces de treballar, perquè l'hospital s'hauria de mantenir amb l'ajuda de les noies. L'objectiu final és, en el nostres termes actuals, la reinserció social d'aquestes noies.

Barnils va voler deixar clar que les noies de Sant Quirze de Safaja tindrien preferència per entrar a l'establiment, però no se n'ha trobat cap demostració pràctica. També va especificar que l'administració recauria en un o més dels canonges de la catedral, un o més dels regidors de l'ajuntament, “y altres de personas de estimació, y tant del Estat Ecclesiastich com del Secular.”⁹ En el document de donació s'especifica que els elements del Comú i els seculars queden a l'“arbitre” del bisbe, que d'aquesta manera controla l'administració de l'establiment.¹⁰

El dia 16 de desembre el bisbe Marimon accepta la donació i nomena com a administradors Segimon Palau i Joan Canexach (preveres de la Catedral), Francesc Comolada y de Olmeda (cavaller) i Anton Vila de Prat (ciutadà honrat de Barcelona, que viu a Vic).¹¹

⁵ Fructuós Fontcuberta i Coromina, segons l'escriptura de fundació de la Casa Misericòrdia (vegeu més endavant).

⁶ En el moment de la compra dels terrenys, la Casa de Misericòrdia acollia 30 dones que vivien del treball de les seves mans i de les caritats. (“Donació, y cessió feta per lo Illtre Miquel Joan Bernils, Pbre, y Canonge de la Santa Iglesia de Vich â favor del Hospital de Misericordia de a pnt Ciutat de la Casa, Capella y Hort del mateix Hospital, y nova execució de esta ...”. Document notarial en poder de Manel Comes, notari de Vic, 15 desembre 1729. ABEV, notari Manel Comes, exemplar 459, 15 de desembre de 1729.)

⁷ Donació, y cessió feta per lo Illtre Miquel Joan Bernils. Op. cit.

⁸ Donació, y cessió feta per lo Illtre Miquel Joan Bernils. Op. cit.

⁹ Donació, y cessió feta per lo Illtre Miquel Joan Bernils. Op. cit.

¹⁰ En les constitucions de 1745, les primeres que es varen traslladar al paper, es diu que encara que l'edifici i les rendes són de diferents persones, “como particular comunidad pia y de misericordia está inmediatamente sujeta al Obispo del territorio, al qual toca regirla y gobernarla por sí, ó por otros como mejor le pareciese, como tambien el darla reglas y estatutos, el quitar o añadir y dispensar en esta parte siempre y quando fuera menester”.

¹¹ Donació, y cessió feta per lo Illtre Miquel Joan Bernils. Op. cit.

Evolució posterior

Bona part de l'evolució general posterior de l'establiment se centrà en les discrepàncies que s'aniran produint originades pels diferents processos de desamortització. Les rendes i propietats de mans mortes (segons la terminologia de l'època) eren una part molt important de les seves fonts d'ingressos; per això la seva desamortització posava en perill el futur de la institució. Fins al punt que l'any 1798 es va enviar una carta al rei demanant que no s'obligués a vendre les finques de la Misericòrdia, o que se suspengués l'execució d'aquesta ordre, perquè l'establiment en treia un producte que sinó hauria de comprar (com era el cas de la palla, que es feia servir per netejar els llits)¹² o uns rendiments econòmics que l'any 1848 havien arribat a significar gairebé el 60% dels seus ingressos. La llei de desamortització del primer de maig de 1855 “deixà a la misèria el benèfic Establiment i robà el pa de la boca d'aquelles pobres noies òrfanes”: malgrat les gestions judicials i administratives per evitar-ho, una real ordre del 10 de desembre de 1862 declarava la venda dels béns de la Casa de Misericòrdia.¹³

A part de l'amenaça de les desamortitzacions, el funcionament d'aquesta institució tenia un punt feble: en èpoques de crisi generalitzada, el futur de l'establiment prenia un caire preocupant, perquè en aquells moments els ingressos de les rendes disminuïen i la gent no podia fer massa almoines. Això feia que el sistema plantejat no fos massa eficient en moments de crisi econòmica.

Tot i que teòricament l'administració de l'establiment va passar a estar sota l'autoritat dels alcaldes de la ciutat a partir de 1846, els quals en delegaven el control a la Junta Municipal de Beneficència, a la pràctica el bisbe seguirà actuant com a patró de l'establiment fins al seu tancament. De tota manera, les relacions amb l'Ajuntament no seran del tot bones, com ja no ho havien estat abans.

En un document datat el 17 d'agost de 1843 i que es conserva a l'ACOS s'explica que s'han gastat uns diners per fer unes reparacions urgents, “por estar amenazando ruina” una part de l'establiment. La Junta de Beneficència local envia als administradors de la Misericòrdia una carta que diu que està sorpresa pel fet, que no en tenia constància i que

“Espera pues que en lo sucesivo no olvidará [la junta de la Misericòrdia] la deferencia que la (sic) debe, y que se abstendrá de

¹² Carta del 12 desembre 1798. ABEV, fons Misericòrdia, Correspondència (1767-1952). Lligall 58.

¹³ Martí, Ramon: *Ressenya històrica de la Casa de Misericòrdia de la ciutat de Vic*. Op. Cit. P. 61 i 63.

hacer gasto alguno para obras sin obtener previamente el oportuno permiso”.¹⁴

Les obres havien estat fetes amb els fons procedents d'una deixa testamentària i sense passar per l'aprovació municipal, fet que irrità els membres de la junta local que consideraven que contravenia el Reglament General de Beneficència del Regne. Per aquest document sabem que la Misericòrdia devia els comptes dels anys 1840, 1841 i 1842, fet pel qual la junta amenaçava de suspendre'n el director (Josep Iglesias) si aquest no els presentava en el termini de vuit dies.

El control per part de l'autoritat municipal voldrà ser cada vegada més gran, fins al punt que l'any 1844 la Junta Municipal de Beneficència havia ordenat construir una barana de quatre pams i mig al voltant de l'estany que hi havia al patí, perquè hi havia mort ofegada una noia.¹⁵ També es té constància d'alguns ingressos ordenats directament des del consistori.

És probable que aquest conflicte amb l'Ajuntament estigui en el rerefons del procés endegat a mitjan segle XIX per canviar l'estatus de l'establiment. En aquest sentit, el 14 de febrer de 1854 la Misericòrdia va ser reconeguda com a establiment particular de beneficència dirigit per un capellà director (que era l'única persona que en rebia un sou). Dos dies després, el governador de la província nomenava els membres de la Junta Municipal de Beneficència, que estava presidida per l'alcalde i formada per sis membres.¹⁶

Posteriorment, l'any 1884, es debatia si cedir la gestió de l'establiment a algun orde religiós femení, però es va considerar innecessari i la idea s'abandonà.¹⁷ L'any 1923 encara no s'havia produït cap canvi en el sistema de gestió, pel que fa a aquest aspecte.¹⁸

Context i motius de la fundació

En l'edicte de 1721, Ramon de Marimon exposava els motius pels quals s'havia decidit fundar l'establiment i acceptar-ne el Bisbat la seva protecció:

“vos fem saber, com haventse experimentat lo dany, y ruina espiritual, que fins ara ha ocasionat en estat Ciutat, y Parroquias

¹⁴ ACOS, Hospital Santa Creu. Casa Misericòrdia. Estat de comptes. 1837-1846.

¹⁵ ACOS, Hospital Santa Creu. Casa Misericòrdia. Estat de comptes. 1837-1846. 27 de setembre de 1844.

¹⁶ Carta de Joan Saperas a Antoni Ricart, 16 de març de 1854. ABEV, fons Ricart, correspondència, març 1854. Lligall 70/3.

¹⁷ Llibre d'acords de l'Administració..., ABEV, fons Misericòrdia, lligall 1, 17 de novembre de 1884.

¹⁸ ANC, fons Junta Provincial de Beneficència de Barcelona. Fons 218. Caixa 50. Visites d'inspecció, doc. 6.

vehinas a ella, lo anar moltas donsellas de edat ja crescuda, ostiatim¹⁹ demanant caritat, y almoyna, dormint a las nits per las plazas, y per fora de las masias, junt ab personas de diferent sexo, exposadas a caurer en las miserias, y fragilitats humanas, com pot qualsevol imaginar; essent la ocasió de axó lo haver quedat orfanas, sens pare, ni mare, y no tenir parents proxims, que las tinguessin recullidas, y guardadas”.²⁰

És en aquest context que s’havia decidit fundar “una Casa, dita de Misericordia, en que pugan estar estas ditas donsellas recullidas, y guardadas, fora de tot perill, y ruina espiritual”.²¹ A més a més de recollir-les i guardar-les, l’establiment les vestirà i calçarà de manera decent. També s’ocuparà de la seva cura espiritual i que se’ls ensenyin habilitats manuals que corresponguin al seu sexe “y condueixen a una vida honesta y humil”. Per aconseguir això, estaran a càrrec d’una “mare pia y devota”.²²

En les primeres constitucions, escrites per ordre del bisbe Manuel Munoz l’any 1745, es deia que la finalitat era “criar y educar Niñas huérfanas, honestas y de buena fama que en su desamparo peligrarian en la honestidad”.²³ Com es veu, es tracta d’un objectiu moral, més que no d’una finalitat purament de subsistència.

L’administració

Interpretant la voluntat inicial de Miquel Joan Barnils, les constitucions de 1745 preveuen que l’administració recaigui en sis persones, de manera desinteressada.²⁴ Tres dels administradors han de ser eclesiàstics vinculats a la Catedral (un canonge i dos beneficiats) i tres seglars (1 o 2 regidors de la ciutat, i un altre). Són ells qui, amb

“sus diarias, y frecuentes visitas, zelan el cumplimiento de las Reglas, la quietud, la conservacion, el aumento del Hospital, todo sin gasto alguno, que tampoco lo tienen en Procuradores, que lo sirven como de los mismos Admres, i todos sirven por Caridad, i sin salario alguno”.

¹⁹ De porta en porta, de casa en casa.

²⁰ Marymon i de Corbera, Ramon de: *Nos Don Ramon de Marimon...* Text imprès, sense lloc i sense editor, 1721. ABEV, biblioteca.

²¹ Marymon i de Corbera, Ramon de: *Nos Don Ramon de Marimon...* Op. cit.

²² Marymon i de Corbera, Ramon de: *Nos Don Ramon de Marimon...* Op. cit.

²³ ABEV, Misericòrdia, l. Constitucions de la Misericòrdia de Vich, 1745.

²⁴ Segons les constitucions de 1745, els administradors havien de ser persones “graves, edificativas, y en quienes se señale la caridad, de el Muy Illtre Cabildo de esta Catedral, del Clero, de los Sres Caballeros de la Ciudad, y algunos de los artesanos ó menestrales.”

Els administradors es reunien a la Casa de la Misericòrdia com a mínim cada 15 dies, i tantes vegades com calgués per al govern de la casa. Per aplegar almoines es disposava d'un mosso i una cavalleria. L'almoiner vivia de les rendes, les almoines i el treball de les noies. Entre les seves funcions hi havia avisar els administradors de la convocatòria de reunions. En el moment de redactar les constitucions es preveia que aquesta home acabés residint a la mateixa casa.²⁵

A més a més,

“Como a propio del Instituto de la Compañia de Jesús el cuidar de casas de huérfanos y desamparados se podrá encomendar el cuidado espiritual de las almas de esta casa al Rdo. Rector del colegio de esta ciudad avisandole alguno de los Sres Administradores una vez cada año”.

Les usuàries de l'establiment

Les constitucions de 1745 estableixen que l'edat per admetre noies a la Misericòrdia era des dels 10 anys complerts fins als 25, “y no de otra edad”. La seva admissió definitiva, però, estava condicionada al fet que fos acceptada per la major part dels administradors; de tota manera,

“No se admitiran en la casa Viudas, ni casadas separadas de sus maridos, sino con consentimiento de todos los Administradores y del Illmo. [bisbe], y á mas habran de pagar el estipendio que se les señalare”.²⁶

De manera que dins de l'establiment es trobaven dos tipus de persones: aquelles que pagaven la seva estada i aquelles que hi eren acollides de forma gratuïta. La pertinença a un o altre grup no depenia de les necessitats de la persona concreta, sinó del seu estatus social.

Un cop ingressades a l'establiment, no hi havia data de desinternament, o com deia una carta de l'administrador (1848), “sin que se las dexen salir sino para el caso de un correspondiente acomodo”.²⁷ Les dones hi restaven “hasta que por fallecimiento ó una decente colocacion salen de la casa”,²⁸ o

²⁵ Quan es pugui, se li haurà de fer una habitació dins de la mateixa casa, amb entrada independent i un torn que doni a la Misericòrdia, per on pugui recollir el dinar i ser avisat a la nit en cas de necessitat.

²⁶ ABEV, Misericòrdia, l. Constitucions de la Misericòrdia de Vich, 1745.

²⁷ Carta de Josep Iglesias, administrador, a l'alcalde de Vic, 18 d'agost de 1848. ABEV, Correspondència (1767-1952), lligall 58.

²⁸ ABEV, Correspondència (1767-1952), lligall 58. Sense data.

sigui, “que entran niñas y se quedan mientras les place”²⁹, sempre i quan no en fossin expulsades.³⁰

Les autoritzacions de desinternament se sotmetien al criteri de tots els administradors. Si un cop desinternada se superava l’edat de 25 anys, cap noia no podia tornar a residir a la Misericòrdia. Aquestes normes tan estrictes pel que fa al desinternament tenien una clara explicació, perquè la sortida de moltes d’aquestes dones era anar a servir en alguna casa, i aquesta sortida no sempre era pel seu bé:

“y mirese bien la casa en que va á servir, que se ha hallado muchos inconvenientes en esto, habiendoseles abierto la puerta para su perdicion: y si la que saliese para servir estubiere fuera un año entero, despues ya no se podrá admitir si pasa de los veinte y cinco años de edad.”³¹

Aquestes constitucions es varen reformar l’any 1879 arran d’una visita del bisbe Pere Colomer i Mestres durant la qual els administradors li varen exposar la necessitat de reformar les que havia aprovat Manel Muñoz al 1745 i així posar-les “en consonancia con las necesidades actuales de los tiempos”.³²

Des d’aquell moment, s’admetrien joves solteres de la diòcesi, de 10 anys complerts fins als 25, sempre que fossin “pobres, honestas y de buena fama, cuya orfandad ó desamparo sea un peligro para su virtud”, les vídues que paguessin la seva estada, les casades separades canònicament i civilment del marit, igualment si pagaven l’estada i, finalment,

“Cualquier jóven soltera, casada ó viuda, que por circunstancias especiales la Administración considere su admision de mucha utilidad al Establecimiento”.³³

²⁹ ANC, fons Junta Provincial de Beneficència de Barcelona. Fons 218. Caixa 50. Visites d’inspecció, doc. 6. 22 de juliol de 1923.

³⁰ ANC, fons Junta Provincial de Beneficència de Barcelona. Fons 218. Caixa 50. Visites d’inspecció, doc. 7. 22 de juliol de 1923.

³¹ ABEV, Misericòrdia, 1. Constitucions de la Misericòrdia de Vich, 1745.

³² *Constituciones de la Casa-Hospital de Misericordia, denominada de Santa Ana de la ciudad de Vich*. [Vic], Imp. de Valls, 1880. Llibre que es troba al fons ABEV, Carmelites EV/Mon (8). També a la caixa 98 del fons de la Junta Provincial de Beneficència de Barcelona, ANC.

El motiu d’aquest canvi sembla que es trobaria en la manca de demanda derivada del compliment estricte de les antigues constitucions, tal com es recull en un acord de la junta d’administració del 23 de març de 1876 (Llibre d’acords..., lligall 1). Autoritzada la junta per part dels bisbe a “obrar en sentido mas laxo y mas acomodado a las circunstancias actuales”, en reunions posteriors s’acorda acceptar ingressos de noies que no arribaven o que sobrepassaven l’edat prevista en les constitucions originals. De tota manera, si la primera demanda de reforma de les constitucions és de 1876, el Bisbat no va decidir sancionar les noves fins al 10 de gener de 1879, de manera que els administradors varen haver de reclamar la modificació al bisbe de nou al 1877 (acord del 30 d’octubre).

³³ *Constituciones de la Casa-Hospital de Misericordia, denominada de Santa Ana de la ciudad de Vich*.

En aquestes noves constitucions es demanava la presentació d'un certificat mèdic que digués que les noies no estaven malaltes ni tenien predisposició a emmalaltir. A criteri de l'administració, l'aspirant havia de demostrar que estava "vacunada, ser pobre, huérfana ó desamparada". L'admissió de vídues o casades havia de ser votada unànimement per tots els administradors, i obtenir a més el consentiment del bisbe. De tota manera, l'admissió per majoria es considerava interina durant els tres primers mesos, passats els quals es tornava a votar si la candidata era admesa definitivament.

A diferència de les constitucions de 1745, en les de 1879 s'establia que les noies que ingressessin definitivament en aquest establiment,

"permanecerán en el mismo por tiempo ilimitado, tanto en estado de salud como en el de enfermedad, y mientras no hayan sido expulsadas del mismo".³⁴

Els motius per al desinternament eren el matrimoni, l'ingrés en un institut religiós, la demanda dels pares o l'expulsió. També es preveien unes sortides temporals per aquelles noies que anaven a cuidar els seus pares, avis o parents propers "y solamente por los dias que necesiten de su asistencia". Les noies menors de 25 anys que estiguessin menys d'un any fora de l'establiment podien demanar tornar-hi a entrar. En canvi, si el desinternament era el resultat d'una fuga, no es podia tornar a ingressar a l'establiment, excepte per motius d'edat o semblants, sempre sota criteri de l'administració. Una noia que hagués estat expulsada, no podia ser readmesa.

Alguns casos³⁵

La manca de dades seriades amb una certa consistència fa impossible un estudi del tipus de persones que acabaven ingressant en aquest establiment. D'aquesta manera, qualsevol intent de quantificació tipològica d'aquestes dones esdevé impossible. L'única cosa que es pot dur a terme és una aproximació de tipus qualitatiu, en la qual es ressaltin alguns dels casos de què es disposa de més informació. A continuació se'n descriuen uns quants.

L'any 1877, un teixidor de Sant Pere de Torelló demana internar una noia perquè s'ha vist en "la imprescindible necesidad de amparar á tres sobrinos suyos, huérfanos de padre y madre y con absoluta carencia de medios de subsistencia por falta de edad, como de toda clase de recursos, los cuales al igual de su familia tiene que alimentar y vestir de su escaso

³⁴ *Constituciones de la Casa-Hospital de Misericordia, denominada de Santa Ana de la ciudad de Vich.*

³⁵ Totes les dades han estat extretes de ABEV, Misericòrdia, lligall 81.

jornal, siendo una carga que le es imposible soportar”. Per això demana l’internament d’una noia que es diu Maria, de 12 anys (és una dels germans).

Al 1879, un bracer es veu en la necessitat d’emparar vuit nebots d’un germà que ha mort de malaltia i la seva mare. Com que a la casa no hi ha mitjans per mantenir-los, quatre nebots van a parar a la casa de Caritat, però encara queda un noia de 17 anys, que prefereix posar a la Misericòrdia abans que enviar-la a servir, “en cuya idea [a]bunda también el exponente por lo muy difícil y peligroso que es hoy el mundo para los juvenes, y mujeres en especial siendo como es huérfana de padre y madre”.

Al 1883 un matrimoni mor i deixa sola una noia de 16 anys, Rosa, d’Igualada. Es troba “sin bienes de fortuna para ser sustentada y recibir buena y cristiana educación; expuesta al propio tiempo a los peligros del mundo”. El mateix any, la Ramona s’ha quedat òrfena a càrrec del seu germà i aquest la vol internar perquè no la pot mantenir i pels “peligros que amenazan continuamente á una muchacha inexperta, faltada de experiencia para procurar por su honra é instruccion necesaria”.

Al 1886 una vídua vol internar la seva filla de 24 anys per “retirarse del mundo para mejor asegurar la salvacion de su alma”. Per aquells dies, en Salvador no pot mantenir la seva filla de 16 anys i la vol internar, perquè ha enviduat i es guanya la vida recollint almoïna de porta en porta. Com a justificació diu que no la pot atendre ni en subsistència ni en la seva educació moral i religiosa.

L’any 1910 apareix el cas d’una dona de 38 anys, de Santa Maria de Besora, vídua i amb cinc fills, el més gran de 13 anys, que ja estan al col·legi d’orfes pobres de Sant Julià de Vilatorrada. No els pot mantenir perquè està malament de salut i demana l’ingrés de dues filles.

El mateix any, demana l’ingrés la Catalina, una nena de 8 anys de Sant Pere de Torelló, òrfena que viu amb la seva àvia de 72 anys, “tan pobre que vive de la caridad de sus convecinos, por lo cual se halla imposibilitada de procurar alimento y vestidos para su nieta”.

Ironies de la vida, dues noies anomenades Bonaventura també anaren a parar a la Misericòrdia entre 1911 i 1912. La primera havia estat abandonada pels pares i des de llavors vivia de l’almoïna, “expuesta al grave peligro de la explotacion moral y material que pronto sugiere el mundo impostor de estos tiempos”. La segona és una nena de 13 anys de Moià, que viu amb la seva mare, i que “está en inminente peligro de perder la honestidad habitando con su madre que, está dada públicamente al vicio de la borrachera y en compañía de una hermana mayor que lleva una vida descarrilada”.

Malgrat que la manca de documentació sistemàtica no permet fer un estudi de tots els casos, les dades fragmentàries que es conserven indiquen que els motius més adduïts per sol·licitar l’ingrés normalment eren la

pobresa i l'educació, gairebé sempre alhora, juntament amb un desig de fugir dels perills del món.

Vida quotidiana dins de la Misericòrdia

Al principi no hi havia regles escrites per al govern de la casa i, com s'ha vist més enrere, les primeres constitucions daten de 1745. Fins llavors, la casa s'havia regit “por el dictamen de la razon y prudencia de aquellos que se tomaron el cuidado de ella”.³⁶ A partir d'aquell moment, la vida de les internes estarà regulada gairebé en la seva totalitat.

Les internes s'aixequen a les 5 de la matinada³⁷, excepte quan fa molt fred que es poden quedar al llit fins a les 6. La jornada acaba a les 9 del vespre en qualsevol època de l'any, quan se'n tornen al llit. Un quart d'hora després d'aixecar-se, passaven al cor o a l'església, “en la qual no deben estar jamas sin que esté cerrada la reja, y alli estaran cerca de media hora, rezando las oraciones que se señalan”. Després de l'exercici espiritual del matí, “en los días de trabajo y aun en los días de fiesta que es permitido el trabajar, si no fuere que se les dispensare algun dia de especial devocion”, cadascuna passarà al seu lloc de treball o ofici

Al matí se'ls donarà “algo de almuerzo: la comida será a las once y media y la cena á las seis de la tarde todo el año”. Per raons de salut, les internes no podran menjar ni beure fora d'hores, sense llicència de la “Madre de las Niñas”.

Ja s'ha parlat de les pràctiques religioses a primera hora del matí. Convé afegir-hi que, una vegada al mes, les noies es confessaran i combregaran a l'església. Cada setmana, acudiran al cor mentre s'explica la doctrina o es sermoneja a l'església. Els dies de festa, i fins i tot algun laborable, assisteixen a missa.

El dia acabava amb una darrera visita, abans d'anar a dormir, al cor per encomanar-se a déu i fer examen de consciència durant un quart d'hora.

Pel que fa al temps lliure, “Los dias de trabajo se les puede conceder un quarto de hora despues de haver comido para recreacion y otro despues de haver cenado; y el dia de fiesta todo el tiempo que no estubieren empleadas en otra cosa por la obediencia”.

Fora d'això, “Alguna vez entre año podran salir con la Madre al campo fuera de la ciudad y á oir el Sermon en alguna Iglesia fuera de casa”. Dels anys que se'n conserva informació, consta que varen anar a la Gleva, Mont-rodon, Rocaprevera, Sant Tomàs de Riudeperes, Tavèrnoles i Folgueroles, Puiglagulla i Sant Jordi.³⁸

³⁶ ABEV, Misericòrdia, 1. Constitucions de la Misericòrdia de Vich, 1745.

³⁷ De la Santa Creu de maig fins a la Santa Creu de setembre s'aixequen a les 4,30.

³⁸ ABEV, fons Misericòrdia, Actes de constitucions i estatuts – reglaments. Lligall 1.

Una institució total

Les regles particulars d'aquest establiment incideixen d'una manera que avui dia pot semblar contrària als mínims drets humans en aspectes molt concrets. Cap nena no podrà escriure cartes ni parlar a la casa amb ningú de fora, sense permís de la Mare. Si alguna parla des de la finestra o des del cor, o amagada en algun lloc, amb una persona de fora, "sea castigada segun el exceso".

Les noies no tindran cap arca ni cap armari tancats amb clau, sense permís particular. Si alguna té diners, els guardarà la mare. Qualsevol individualisme en el vestir era mal vist:

"No se permitirá singularidad en el vestido en el qual se procurará honestidad, limpieza y decencia que sirva para la salud y edificación."

Encara que s'havien de dir pels nom o el cognom, tampoc les relacions individuals eren ben vistes:

"Ninguna tenga con otra amistad particular con daño de la union comun, y todas se amen como hermanas en el Señor, y si alguna riñera con otra sean reconciliadas antes de irse á acostar."

El contacte físic quedava explícitament prohibit: "Ninguna fuere de manos con otra; y se trataran con cariño y amor, el qual deve procurar cada una como la cosa que mas importa en las que viven en comunidad".

L'ambient dins de les parets de l'establiment havia de ser de silenci; parlar alt estava prohibit, especialment les paraules "profanas indignas de una Virgen, ni juramentos, y deben guardar silencio especialmente en el coro, en el Refectorio, y en el dormitorio comun".

"La modestia en el hablar, en el tratar y en el andar, se practique en casa, y se vea relucir en cada una de las Vírgenes de la Misericòrdia quando salen en publico".

Dins d'aquesta institució existia una clara jerarquia, de manera que les noies havien d'obeir "á la que sea superior en cada oficio, y á la Madre ó Madres hablen con gran reverencia".

La mare, que acostumava a ser una de les internes més grans i amb més temps d'internament, distribuïa els diferents oficis dins de la casa, assenyalava a cadascuna la seva feina, mirava pel bé comú i per l'interès

particular de cadascuna, “estimando á cada una como á hija encomendada de Dios”. Era obligació seva acompanyar les noies quan sortien en públic, excepte que estigués molt ocupada; però en tot cas “nunca saldrán fuera, ni queden en casa sin otra á quien hayan de obedecer”. També havia d’informar a l’administració de la casa de la marxa quotidiana. En les seves funcions podia ser ajudada per una segona mare, delegada per la primera.³⁹

La portera de la institució també sortia de les mateixes internes, i era l’encarregada de barrar la comunicació entre l’interior i l’exterior de l’establiment utilitzant com a guia la manera com se suposa que actuaria la mare:

“Habrá una portera de las mismas Niñas de la casa de genio maduro, que sea de las mas calladas y de edificación, la qual cuidará de cerrar y abrir las puertas que salen afuera y estas deben reconocer la Madre antes de irse á descansar”.

“No dexará salir á la puerta á ninguna de las Niñas y menos que hable con alguna persona aun que sea parienta, sino como y quando entendiese que la Madre lo quiere”.

Altres càrrecs dins de la casa, com les infermeres o les cuineres sortien també de les internes, així com les encarregades de fer algunes feines fora de l’establiment (el més habitual era l’acompanyament dels enterraments, que es va iniciar al 1722, o, des de 1724, l’escombrada de la plaça Major).

Tot aquest ordre que s’imposava a les internes funcionava sobre un sistema de càstigs i recompenses en el qual la violència física no era descartada:

“Las Niñas que se señalaran en cumplir con su obligación, sean atendidas y premiadas; y sean castigadas las delinquentes segun su falta lo mereciese. Grillos ú otro castigo semejante ó mayor no lo impondrá la Madre sin orden de los Administradores”.

El règim disciplinari

La vida dins de la Misericòrdia estava sotmesa a un règim disciplinari estricte. A més de tot el que ja s’ha vist, durant les seves hores de feina, les

³⁹ “Luego que se podrá, haya en casa otra muger, ó doncella de edad madura con nombre de Segunda Madre, la qual sepa de leer, coser, estirar ropas, hacer encages, y otras habilidades de muger, la qual cuidará de la casa quando falte la otra.” Aquesta cuidará de l’església i la sagristia, guiarà en el cor quan es resa, y ensenyarà les habilitats, “(...) y aun de leer a las Niñas de mas capacidad”. A diferència de la primera mare, no tenia salari estipulat, tot i que se l’hagués de tractar com a la superiora.

noies eren instruïdes des del punt de vista religiós, segons un informe adreçat a la Junta Municipal de Beneficència de l'any 1837.⁴⁰

Els comportaments considerats desviats eren castigats. En el mateix document es deia que:

“La que falta a su deber, se le corrige con moderacion y decoro, y si no hay enmienda se la castiga, o con privación de algo de comida, o obligandola arrodillarse en actos publicos del mismo Establecimiento, y si esto no basta, se dá conocimiento á los Administradores para que providencien los mas conveniente. No se permite separarse ninguna muchacha de la casa sin mediar las formalidades prevenidas en las Constituciones”.⁴¹

La correcció de les internes començava per la mateixa Asilada Principal, la qual podia “imponerles penas moderadas, pero no de importancia, que en tal caso debe dar aviso á los Administradores”.⁴² Les constitucions de 1879 li atorgaven capacitat per reprimir les faltes lleus mentre que les més greus es reservaven al director o administradors.

La correcció de les internes era vista com el mitjà per assolir la seva inserció social futura i s'apuntalava, com s'ha esmentat, en la pràctica de la doctrina cristina. Una carta sense data adreçada a l'Ajuntament deia que a les internes se'ls ensenyava la doctrina i se'ls inspiraven “sentimientos de piedad, subordinación y aplicacion, con lo que se consigue convertir en miembros utiles á la poblacion, industria y sociedad las que abandonadas â si mismas huvieran sido su destruccion y escandalo.”⁴³

Aquesta mescla d'ordre, religió i treball quedarà estatuït a partir de 1867, a causa de la mort de l'administrador Iglesias. Després del seu llarg període d'administració, gestionat de manera molt individualista, la desaparició d'aquest puntal de la Misericòrdia va fer necessari posar per escrit algunes normes de funcionament. Per això el 15 de juny de 1867 la junta de l'establiment convocava un concurs per proveir el càrrec de director de l'asil i feia constar en acta el seu paper dins de l'establiment.

⁴⁰ L'any 1837 es va escriure que, a més de la missa, el rosari i les estones de lectura i meditació, les noies vivien “sin dejar de instruir las durante el trabajo en la enseñanza de la doctrina cristiana o Catecismo”. (Relación que hace la Admon del Establecimiento Hospital de Misericordia de la Ciudad de Vich â la M. I. Junta Municipal de Beneficencia de la misma”, 24 –octubre -1837. Signada pel vocal Jaume Mir. ABEV, fons Misericòrdia, lligall 58.)

⁴¹ “Relación que hace la Admon del Establecimiento Hospital de Misericordia de la Ciudad de Vich â la M. I. Junta Municipal de Beneficencia de la misma”, 24 –octubre -1837. Signada pel vocal Jaume Mir. ABEV, fons Misericòrdia, lligall 58.

⁴² Carta de Josep Iglesias, administrador, a l'alcalde de Vic, 18 d'agost de 1848. ABEV, fons Misericòrdia, lligall 58.

⁴³ Sense data, ABEC, fons Misericòrdia, lligall 58, carpeta “Correspondència amb l'Ajuntament”.

D'ençà de llavors, el nou director examinarà de doctrina cristiana les noies que ingressin a la residència i les en posarà al corrent al més aviat possible. També les instruirà sobre doctrina i,

“Visitará amenudo (sic) las salas de labores, procurando inculcar en los corazones de las albergadas ideas de gratitud al Establecimiento y á sus bienhechores, de respeto á los Sres. Administradores y demas Superiores, de amor al projimo y aficion al trabajo y al estudio”.⁴⁴

Aixa mateix,

“Procurará estudiar el caracter de cada una de las albergadas á fin de acomodar á ellas los medios de mejor colocarlas, destinarlas á las labores más propias de cada una, ó á los medios de represion, que tal vez fuesen necesarios”.⁴⁵

Aquest règim disciplinari, en posar-se en relació amb el caràcter d'algunes persones, podia donar lloc a situacions angoixants. Així, al novembre de 1870, la mare d'una interna demana que la seva filla Rosa pugui abandonar l'establiment per contraure matrimoni, però la junta s'hi nega. Fins i tot es va arribar a prohibir que aquesta noia parlés amb qui pretenia ser el seu marit.⁴⁶

Malgrat que la finalitat de la institució era la inserció social d'aquestes dones, amb el pas del temps es constata un aïllament de l'exterior que havia d'esdevenir angoixant. En aquest sentit, al febrer de 1871 la junta prohibeix a les albergades que sota cap concepte puguin “asociarse, ni confabularse con pariente, conocido, ni con persona alguna”.⁴⁷ Dos anys més tard, l'albergada principal manifesta que els dies de festa no totes les internes van a missa, sinó que es queden a la casa on reben visites de parents i coneguts. Com a resultat, s'acorda que surtin totes les noies i que mentre siguin fora cap d'elles no pugui quedar-se a la casa.⁴⁸ L'any 1880 s'acorda explícitament que la “expansion y recreo” de les albergades sanes es desenvolupi en un extrem de l'hort i en els claustres de l'edifici, és a dir, un espai intramurs.⁴⁹

En altres llocs ja s'ha parlat de la porta de l'establiment, que era vigilada per una interna. Per evitar les comunicacions entre l'interior i l'exterior, l'any 1885 s'instal·là una botzina que permetia avisar les directores sense

⁴⁴ Llibre d'actes, 15 de juny de 1867. ABEC, fons Misericòrdia, lligall 1.

⁴⁵ Llibre d'actes, 15 de juny de 1867. ABEC, fons Misericòrdia, lligall 1.

⁴⁶ ABEV, fons Misericòrdia, lligall 1. Acords del 15 i el 23 de novembre de 1870.

⁴⁷ ABEV, fons Misericòrdia, lligall 1. Acord del 16 de febrer de 1871.

⁴⁸ ABEV, fons Misericòrdia, lligall 1. Acord del 19 de maig de 1873.

⁴⁹ ABEV, fons Misericòrdia, lligall 1. Acord del 10 de maig de 1880.

haver d'abandonar la porta en cap moment.⁵⁰ Tres anys més tard, una noia era expulsada perquè havia sortit de l'establiment, sense permís i aprofitant que la porta era oberta per anar a veure la seva germana que vivia a Vic mateix.⁵¹ Al 1889 una noia es fugava mentre anaven a l'església; la junta va anotar que se suposava que havia anat a veure la seva mare.⁵²

El treball preindustrial

Una de les coses que queda clara és que la Misericòrdia funcionava com un centre de treball, no només des del punt de vista reproductiu, sinó també productivament. De fet, l'any 1848 els ingressos “del producto de manufacturas” representaven el 35% dels ingressos de l'establiment⁵³, percentatge que arribava al 47% l'any 1874.⁵⁴ Segons un document sense datar, les noies s'ocupaven de treballar filats de cotó i

“para fabricas de ropas de lana, i lienzo: hazer rondillas delgadas, i bastas medias, gorras de hilo, i estambre, vetas i cintas en telar, lavar, i crespar ropas para Iglesias. Cosen toda especie de atavios de tela; por lo que estan destinadas tres muchachas las mas habiles para enseñar las demas, segun el talento, i capacidad de cadaqual.”⁵⁵

Aquest fet ja tenia lloc a final del segle XVIII, perquè una carta dels administradors del 25 de novembre de 1787 explicava que a les noies se “las ocupa en labores propias del sexo, que son los mas principales para fabricas de lanas.” Tot buscant el bé públic, els administradors

“han fabricado modernamente una pieza general para admitir en ella gratuitamente i sin paga a las muchachas de la ciudad pobres, á quienes por las más habiles del Hospital se enseña de trabajar landas, i medias, con utilidad de la Ciudad, i de las mismas huérfanas del hospital”.⁵⁶

⁵⁰ ABEV, fons Misericòrdia, lligall 1. Acord del 9 de novembre de 1885.

⁵¹ ABEV, fons Misericòrdia, lligall 1. Acord del 9 de gener de 1888. L'acta indica que hi havia altres motius, però no especifica quins eren.

⁵² ABEV, fons Misericòrdia, lligall 1. Acord del 5 d'agost de 1889.

⁵³ Dades obtingudes de l'ABEV, fons Misericòrdia, Administració del patrimoni, comptabilitat, lligall 17.

⁵⁴ Dades obtingudes de l'ABEV, fons Misericòrdia, Administració del patrimoni, comptabilitat, lligall 25.

⁵⁵ ABEV, Misericòrdia, lligall 1, Constitucions de la Misericòrdia de Vich, 1745. 1. Document sense data.

⁵⁶ Carta dels administradors datada al 25 de novembre de 1787. ABEC, fons Misericòrdia, correspondència (1767-1952). Lligall 58.

La invasió francesa de la ciutat de Vic va suposar un important daltabaix per a l'establiment,⁵⁷ però les noies seguiran treballant fent betes, mitges (per als escolans), filant llana, lli o cotó i fent *arreglos*. Seguint aquesta línia, en una carta adreçada a l'Ajuntament de la ciutat es deia que “se podrian comprar primeras materias, beneficiarlas, y despues venderlas, lo que seria muy util para la manutencion de la casa”.⁵⁸ Pel que es desprèn de diferents documents, la situació de la Misericòrida havia de ser bastant precària, segurament a causa de la manca de treball productiu:

“En tiempos más felices era un auxilio de alguna consideracion lo que ganaban las muchachas con las labores que les encargaban los vecinos de esta Ciudad y otros pueblos y con la venta de los hilados de algodón y tejidos de lana que se fabricaban en la casa.”⁵⁹

Als desastres de la guerra s'havien afegit la sequera, les pedregades i la crisi del comerç; tot plegat havia acabat “convirtiendo en manos ociosas y esteriles los que antes la empleaban en cumplir los pedidos que se les hacían”. Malgrat tot, el mateix document parla de les millores que ha tingut l'establiment “tanto en el edificio como en el aumento de telares, y otros fomentos de la industria”, tot i que,

“La misma penuria no permite el servirse(?) por maior de las primeras materias que adquiridas de este modo con alguna ventaja proporcionarian en su manufacturación una ocupacion provechosa á las muchachas, aumento de la industria nacional y á todas las rentas de la casa, cuya capacidad debería también aumentarse si se pretendiese procurar entrada á quantas lo solicitan y reclaman.”⁶⁰

Ja s'ha vist la importància quantitativa dels ingressos que generava el treball de les internes. Per acabar de posar-ho de relleu, es pot dir que l'any 1837 les noies treballaven set hores i tres quarts per compte de l'establiment,⁶¹ a banda de les hores que volguessin fer en el seu propi profit.⁶²

⁵⁷ Un document sense datació afirma que amb la invasió francesa es va produir la “destrucción total de maquinas, telares, ropas y utensilios”. ABEC, fons Misericòrdia, correspondència (1767-1952). Lligall 58.

⁵⁸ Carta sense datació, però posterior a la invasió francesa, ABEC, fons Misericòrdia, correspondència (1767-1952). Lligall 58.

⁵⁹ Document sense datació, però posterior a la invasió francesa, ABEC, fons Misericòrdia, correspondència (1767-1952). Lligall 58.

⁶⁰ Document sense datació, però posterior a la invasió francesa, ABEC, fons Misericòrdia, correspondència (1767-1952). Lligall 58.

⁶¹ De vuit a tres quarts de dotze i de les dues a les sis.

⁶² “Relacion que hace la Admon del Establecimiento Hospital de Misericordia de la Ciudad de Vich á la M. I. Junta Municipal de Beneficencia de la misma ...” 24 –octubre -1837. Signada pel vocal Jaume Mir. ABEC, fons Misericòrdia, correspondència (1767-1952). Lligall 58.

De tota manera, el segle XIX va ser un període econòmicament força migrat, a part, com ja s'ha vist, del context general en què el procés de desamortització que es vivia a l'estat espanyol es convertia en l'espasa de Damocles de l'establiment. Que la situació no era prou bona ho demostra el fet que en l'acta de la comissió d'administració del 6 d'agost de 1869 s'acorda suspendre l'entrada de noves asilades, excepte en els casos de gran necessitat, precisament a causa dels problemes econòmics.⁶³ Possiblement tingui alguna relació amb aquesta situació el fet que l'any següent s'acordi comprar una màquina de filar, perquè és més ràpida que fer-ho amb el torn, com s'havia fet fins a aquell moment.⁶⁴ Dos anys més tard es comprava una màquina de cosir com les que hi havia a “casi todos los establecimientos de esta industria”.⁶⁵ Hi ha constància de què l'any 1880 se'n volia comprar una altra.⁶⁶

L'ensenyament

Durant els anys estudiats, algunes de les noies s'ocupaven de “enseñar las que no son de la casa, tanto de la Ciudad, como las de fuera de ella, â las pobres de balde, y â las acomodadas por una módica paga, enseñandoles no solo â coser, hazer medias, y demás labores necesarias y propias de una buena y provechosa muger, sino también instruyendolas en la doctrina christiana, y en devotas oraciones.”⁶⁷ En un altre document del mateix fons, també sense datació, es parla igualment de l'existència de dues escoles públiques. En una s'ensenyava gramàtica a totes les noies pobres de la ciutat que hi anaven a aprendre labors, “y en la otra concurren á igual objeto las hijas de los artesanos y personas de distinción cuias facultades les permiten contribuir con un moderado esti[p]endio á la manutención y gastos indispensables de la casa”.⁶⁸ En aquell moment, que no es pot precisar, però que podria estar entre 1815 i 1820, a la Misericòrdia hi havia 5 mestres que eren ajudades en les seves tasques docents per les més avançades de les internes. L'agost de 1924, a petició de l'Ajuntament, l'administració de l'establiment informava que a la seva escola assistien unes 140 persones, “advirtiendole que á las absolutamente pobres nada se les

⁶³ ABEV, fons Misericòrdia, Llibres d'Actes.

⁶⁴ ABEV, fons Misericòrdia, Llibres d'Actes. 18 de juliol de 1870.

⁶⁵ ABEV, fons Misericòrdia, Llibres d'Actes. 4 de febrer de 1872.

⁶⁶ ABEV, fons Misericòrdia, Llibres d'Actes. 10 de maig de 1880.

⁶⁷ Misericòrdia, correspondència (1767-1952). Lligall 58. Document sense data, possiblement al voltant de 1820.

⁶⁸ Misericòrdia, correspondència (1767-1952). Lligall 58. Document sense data, possiblement al voltant de 1820.

exige”.⁶⁹ Cal remarcar que les mestres cobraven una quantitat pels seus serveis (com a mínim a final del segle XIX).

La salut, i la por a la malaltia

Tot i que en les primeres constitucions no s’havia establert, amb el pas del temps l’ingrés, la permanència i la sortida de les dones de la Misericòrdia dependrà en bona mesura del seu estat de salut. El reglament per a les admissions que feia servir el capellà deia que es podien admetre des dels 7 anys fins als 15, “siendo hijas de matrimonio canónico, bautizadas, pobres y gozando de buena salud y perfecta fama”.⁷⁰

L’exigència d’estar en un bon estat de salut per ser admesa a l’establiment va fer que un dels documents que s’havia de presentar per fer un ingrés fos un certificat mèdic que digués que la interessada no patia cap malaltia ni era propensa a patir-ne. Així ho establiren les constitucions de 1879.⁷¹ Els expedients que es conserven contenen sempre aquest document. Ara bé, en la sessió de la junta d’administració del 4 de març de 1879 s’acorda que, a més del certificat mèdic expedit per un facultatiu aliè a l’establiment, el metge de la Misericòrdia també revisarà les futures internes. La causa d’aquest canvi rau en el fet que una noia havia ingressat i al cap de poc temps havia contret una malaltia contagiosa. La noia havia estat retornada a casa seva fins a la seva completa curació i, per evitar nous casos com aquest, es va establir la norma esmentada. En el mateix sentit, el 18 de gener de 1886 una noia amb problemes de mobilitat causats per una malaltia no fou admesa.⁷²

Com es veu en el cas que va desencadenar aquest canvi de normativa, la malaltia de les internes era un tema que no semblava tenir una gestió fàcil, especialment en certs moments històrics. A partir de llavors comencen a aparèixer referències a casos de noies no admeses o desinternades per motius de salut. En la sessió del 28 de gener de 1880 s’acorda no acceptar un ingrés per manca de salut; l’albergada major també diu que hi ha una noia que no s’ha refet de “cierta debilidad que padece” i que a més a més no pot fer els mínims treballs del seu sexe, raons per les quals es proposa

⁶⁹ “Debiendo este Ayuntamiento cumplir con lo que se le previene, y necesitando para ello saber quantas Doncellas se encierran en esa Casa de Misericordia, y su ocupación, como tambien el numero de Niñas que concurren a su enseñanza; espera este Cuerpo se lo notificará V. a la posible brevedad”. Document datat al 16 d’agost de 1824 (Misericòrdia, correspondència (1767-1952). Lligall 58).

⁷⁰ “Casa de misericordia. Vich. Para el rdo. Capellan”. Misericòrdia, admissions (1812-1906), lligall 81. Reglaments per a admissions. Sense data.

⁷¹ *Constituciones de la Casa-Hospital de Misericordia, denominada de Santa Ana de la ciudad de Vich*. [Vic], Imp. de Valls, 1880. Llibre que es troba al fons ABEV, fons Carmelites EV/Mon (8). També a la caixa 98 del fons Junta Provincial de Beneficència de Barcelona de l’ANC

⁷² Llibre d’acords de l’administració de la Casa Hospital de la Misericòrdia. ABEV, fons Misericòrdia, lligall 1.

que sigui retornada a casa seva.⁷³ En els mesos posteriors són freqüents les referències a la mort d'algunes albergades fins que l'agost de 1885, en la junta d'administració, es parla de l'existència de casos de còlera a les rodalies de Vic. Per això s'acorda prendre algunes mesures (especialment prohibir que les noies vagin als enterraments i que condueixin cadàvers de qualsevol classe) i s'atorguen poders especials al facultatiu de l'establiment.

El 19 d'octubre del mateix 1885, com que no hi ha hagut casos de còlera entre les asilades, i ja s'ha fet el *tedium* per foragitar la malaltia, s'acorda que les internes poden seguir conduint els cadàvers. També s'acorda que tornin a funcionar com de normal “todas las dependencias del Establecimiento”. La sortida anual aquell any es farà a l'ermita de Sant Sebastià, a Riuprimer, “a fin de dar gracias á Dios por la proteccion que durante esas épocas les ha dispensado”.⁷⁴

Pel que fa a les qüestions de salut, cal dir que aquest va ser un dels temes més importants i que moltes vegades permetia gestionar altres qüestions. Pel que fa a la importància de l'atenció a la salut, esmentem que a final de 1867 s'acabaven les obres de les peces dedicades a infermeria i les noies malaltes les podien començar a ocupar.⁷⁵ La importància de la salut dins de l'establiment va ser tan gran que en una inspecció de 1923 el resum que se'n feia deia que “Es un verdadero asilo y no Hospital, pues únicamente pueden estar hospitalizadas las albergadas”.⁷⁶ Se sap que alguns dels aliments que es compraven només es dedicaven a recuperar la salut de les internes que estaven malaltes.

S'ha dit més amunt que a vegades a través de la salut es gestionaven altres temes d'índole diversa. Fonamentalment, els problemes de salut s'utilitzaven com a justificació per a una sortida de l'establiment. L'agost de 1871 es permet que una noia es desinterni tenint en compte que “es facil que de denegarse á ello se resienta su salud de suyo muy delicada”⁷⁷; a final d'any s'acorda posar-se en contacte amb el pare d'una de les noies perquè aquesta ha donat mostres de tenir “cierta enfermedad, la cual segun las constituciones de la Casa no puede continuar en la misma por mas tiempo”⁷⁸. El 31 de març de 1877 la germana d'una asilada argumenta que si no se li concedeix el desinternament la noia tindrà problemes de salut, i

⁷³ Llibre d'acords de l'administració de la Casa Hospital de la Misericòrdia. ABEV, fons Misericòrdia, lligall 1.

⁷⁴ Llibre d'acords de l'administració de la Casa Hospital de la Misericòrdia. ABEV, fons Misericòrdia, lligall 1.

⁷⁵ Llibre d'actes 1866-1867, ABEV, fons Misericòrdia, lligall 1. 5 de setembre 1867.

⁷⁶ ANC fons Junta Provincial de Beneficència de Barcelona. Fons 218, caixa 50. Visites d'inspecció, doc.7 (informe definitiu). 22 de juliol de 1923.

⁷⁷ Llibre d'acords de l'administració de la Casa Hospital de la Misericòrdia. ABEV, fons Misericòrdia, lligall 1. 9 d'agost de 1871.

⁷⁸ Llibre d'acords de l'administració de la Casa Hospital de la Misericòrdia. ABEV, fons Misericòrdia, lligall 1. 28 de setembre de 1871.

se la deixa sortir, perquè no és propi de la Misericòrdia obligar-la a seguir a la casa en contra de la seva voluntat.⁷⁹

La importància de la salut de les asilades va ser tan gran que l'any 1891, a petició del facultatiu, es concedeix permís a les albergades perquè vagin a prendre els banys a Caldes de Montbui.⁸⁰ A final del segle XIX es té constància d'intercanvi de residents entre l'hospital de la Santa Creu i la Misericòrdia: el 15 de febrer de 1892 una noia internada a l'hospital, en el moment de ser donada d'alta passa a la Misericòrdia perquè està abandonada; en sentit contrari, el 21 d'agost de 1893 una noia que presenta símptomes greus de trastorn de les seves facultats mentals és internada a l'hospital de la Santa Creu.⁸¹

La salut mental

Aquest darrer cas permet entrar de ple en el tractament dels problemes de salut mental dins de la Misericòrdia. De fet, en vista del que s'ha exposat, el trastorn mental podia ser utilitzat com a estratègia per aconseguir desinternaments d'aquelles dones que no s'acabaven d'adaptar a la cultura de l'organització.

L'any 1870 la Teresa és desinternada pels seus problemes de salut mental, especialment perquè el “estado de efervoscencia (?) en sus facultades mentales era facil causara algun disgusto a las demas en particular y en general al buen nombre del establecimiento”.⁸² Abans de ser desinternada, la Teresa havia estat traslladada a una peça interior, separada de les altres, i sotmesa a la vigilància constant d'una altra albergada. El criteri del metge de l'establiment va ser determinant en el final de la seva història; la seva “enfermedad nerviosa” (i també el seu estat de salut física) no li permetien estar a la Casa, perquè “hasta cierto punto se opone á las constituciones de la misma”. Finalment la seva mare va demanar la sortida de l'establiment, mentre la junta va acordar que no se la readmetria si no havia canviat el seu estat.⁸³

Pocs mesos després, en la junta d'administració es parlava d'una topada entre l'albergada major i una interna que no volia treballar, la insultava i amenaçava. Aquesta noia també va ser aïllada en una cel·la; no era la

⁷⁹ Llibre d'acords de l'administració de la Casa Hospital de la Misericòrdia. ABEV, fons Misericòrdia, lligall 1.

⁸⁰ Llibre d'acords de l'administració de la Casa Hospital de la Misericòrdia. ABEV, fons Misericòrdia, lligall 1. 18 de maig de 1891.

⁸¹ Llibre d'acords de l'administració de la Casa Hospital de la Misericòrdia. ABEV, fons Misericòrdia, lligall 1.

⁸² Llibre d'acords de l'administració de la Casa Hospital de la Misericòrdia. ABEV, fons Misericòrdia, lligall 1. 15 de juny de 1870.

⁸³ Llibre d'acords de l'administració de la Casa Hospital de la Misericòrdia. ABEV, fons Misericòrdia, lligall 1. 21 de setembre de 1870.

primera vegada que plantejava problemes i, en conseqüència, es va decidir que “sobre la enfermedad que padece, su permanencia no es conveniente en el establecimiento”⁸⁴. Escoltada la família, en la sessió següent s’explica que l’incident que havia desencadenat el problema era una mostra de la seva malaltia mental transitòria, motiu pel qual els familiars havien demanat la intervenció del metge. El facultatiu va elaborar un informe en vista del qual els administradors varen decidir que es podria quedar a la casa en observació durant dos mesos, sota la vigilància “inmediata” de l’albergada principal (que cal recordar que era la persona amb qui havia aparegut el problema) la qual havia de fer-ne un informe diari. Tot i que no sabem què va passar, el darrer acord va ser que si donava noves mostres de malaltia mental, seria expulsada.⁸⁵

La dona fora de la Misericòrdia

La Misericòrdia era un establiment adreçat a dones, gestionat per dones i administrat per homes. Era una institució per acollir determinats segments socials dins de les dones, però analitzant la manera com aquestes eren tractades i valorades se’n podria obtenir una imatge de la dona en general que segurament s’acosta a la visió que els segles XVIII i XIX tenien de la dona en general.

En primer lloc, la dona era una persona que no es podia cuidar ella sola. En aquest sentit, una carta a l’ajuntament deia que l’establiment acollia “â dozellas huerfanas exposadas (sic) â perderse por no tener quien cuide de ellas”.⁸⁶ Aquesta perdició venia per dues vies: la manca de recursos materials i la degradació moral. Les dones que s’hi acollien eren les que

“privadas en su niñez ô mocedad del arrimo y vigilancia de sus padres, queden expuestas â ser victimas de la miseria y del vicio y un objeto de tropiezo á la incauta juventud.”⁸⁷

En segon lloc, la dona era un ésser feble, com es desprèn d’alguns esborranys en què es diu que la finalitat és “recoger las muchachas huerfanas de todo el obispado especialmente aquellas en quienes se pueda temer facilmente algun tropiezo por faltar los Padres, i (sic) Madres que

⁸⁴ Llibre d’acords de l’administració de la Casa Hospital de la Misericòrdia. ABEV, fons Misericòrdia, lligall 1. 10 de gener de 1871.

⁸⁵ Llibre d’acords de l’administració de la Casa Hospital de la Misericòrdia. ABEV, fons Misericòrdia, lligall 1. 16 i 25 de gener de 1871.

⁸⁶ ABEV, fons Misericòrdia, correspondència (1767-1952). Lligall 58.

⁸⁷ ABEV, fons Misericòrdia, correspondència (1767-1952). Lligall 58. Sense data, carpeta “Correspondència amb l’Ajuntament”.

cuÿden de ellas”.⁸⁸ És a dir, que les dones necessiten ser vigilades pels seus pares (o en el seu defecte, per algun tutor) perquè si no “navegando en el mar tempestuoso del mundo estarian expuestas á un inminente naufragio”.⁸⁹ Segurament aquesta era la justificació del tipus de cultura organitzacional que es va posar en pràctica.

Així mateix, es considerava que la dona tendia fàcilment a la prostitució. Per això la Misericòrdia es convertia en l’antídot contra un món que era vist com “un manantial de prostitucion y escandalo y la ruina de la misma sociedad”.⁹⁰

Per evitar tots aquests perills, a les noies que ingressaven a la Misericòrdia se’ls ensenyava la doctrina cristiana i s’intentava que fossin dòcils i treballadores, tot esperant un futur millor. És interessant remarcar la utilitat de la funció educativa de l’establiment, que anava adreçada a assolir el bé de la població vigatana i de la indústria (se sobreentén que vol dir tèxtil).⁹¹

Els darrers anys

Les dades que es coneixen del segle XX no són massa abundants. De tota manera, se sap que durant el “período rojo” la Casa va ser dissolta i les asilades expulsades; també, “fueron destruidas las instalaciones y todo el ajuar. Además una bomba destruyó una parte del edificio”.⁹² Amb el nou règim, la Casa de Misericòrdia va tornar a ser dirigida per una junta presidida pel bisbe de Vic.

Malgrat la manca de documentació, sembla que en aquell moment comença la crisi de l’establiment. L’any 1942 es lloguen uns baixos a la policia de tràfic;⁹³ també hi ha constància del lloguer d’uns baixos, potser els mateixos, per a magatzem de fruites, pesca salada i altres aliments.⁹⁴

⁸⁸ ABEV, fons Misericòrdia, lligall 1. Document sense data.

⁸⁹ Carta de Josep Iglesias, administrador, a l’alcalde de Vic, 18 d’agost de 1848. ABEV, fons Misericòrdia, correspondència (1767-1952), lligall 1.

⁹⁰ Document sense datació (circa 1815-1820?) ABEV, fons Misericòrdia, correspondència (1767-1953), lligall 58.

⁹¹ “inspirandolas sentimientos de piedad, subordinación y aplicacion, con lo que se consigue convertir en miembros utiles á la poblacion, industria y sociedad las que abandonadas â si mismas huvieran sido su destruccion y escandalo”. (sense data ABEV, fons Misericòrdia, correspondència (1767-1952). Lligall 58.)

⁹² Document signat pel director el 10 de novembre de 1943. Carpeta Vic – Casa Misericòrdia. Arxiu del Bisbat.

⁹³ Carpeta Vic – Casa Misericòrdia. Arxiu del Bisbat.

⁹⁴ ABEV, fons Misericòrdia, correspondència (1767-1952), lligall 58. Correspondència diversa del Dr. Masnou. Sense data [circa 1950?].

L'any 1948 es publiquen de nou les constitucions de 1879, en una edició de la Tipografia Balmesiana que acaba dient "Es copia fiel de la edición del año 1880".⁹⁵

El final de la Casa de Misericòrdia té lloc a principi dels anys setanta del segle XX. L'any 1967, el bisbe Ramon Masnou va plantejar l'actualització de la Casa de Caritat,⁹⁶ la Casa de Misericòrdia i l'Hospital de la Santa Creu, perquè eren institucions que ja estaven desfasades i en mal estat (fins i tot, per a algunes persones, eren un desprestigi per a l'Església). Arran d'això, es va crear una única junta de sis membres, dos de cada institució, per encarar un futur comú, però l'hospital va trencar les negociacions i finalment la unificació només va afectar la Casa de Caritat i la Casa de Misericòrdia. Aquesta junta va acordar que les dones anirien a la residència dels Saits.

En un moment que no s'ha pogut precisar, a principi dels anys setanta del segle XX, les set dones que hi havia a la Misericòrdia varen passar al nou establiment que les acolliria i que amb el temps ha esdevingut una residència per a persones grans. Paral·lelament, l'any 1971 començava l'edificació del que havia de ser la Llar Juvenil. En aquell moment es va optar per fer un gran establiment per a joves d'ambdós sexes en comptes d'internar aquestes persones en pisos de 5 o 6 places. L'argument clau per optar per un model institucional va ser la major capacitat de resposta que es tindria en cas de noves demandes en el futur. La Llar Juvenil va entrar en funcionament a finals de 1972 i va ser gestionada per les Germanes Carmelites Vedrunes.⁹⁷

Era el final definitiu de la Misericòrdia. Avui dia, a tocar de la plaça dels Màrtirs, encara es pot visitar l'edifici que va acollir tantes històries escrites en femení. Tot ha canviat, però encara es conserven les reixes i els claustres que insinuen la històrica presència d'aquelles dones silenciades, sense veu ni nom.

Sant Martí de Centelles, abril de 2007

⁹⁵ *Constituciones de la Casa-Hospital de Misericordia, denominada de Santa Ana, de la Ciudad de Vich*. Vic, Tipografia Balmesiana, 1948. Es pot trobar a la carpeta Vic – Casa Misericòrdia de l'arxiu del Bisbat.

⁹⁶ Des de la fundació de la Casa de Caritat, al segle XIX, la Casa de Misericòrdia acollia en bona part el mateix tipus de persones que la Casa de Caritat (persones orfes, pobres, velles i impossibilitades).

⁹⁷ Paper mecanoscrit amb el títol "Llar Juvenil", atribuït a Joan Riera i datat l'any 1983. Carpeta Llar Juvenil. Arxiu del Bisbat.